

Prosjekt Oppland 1814 - skisse

Tore Pryser

HiL

Juli 2009

Prosjekt Oppland 1814

I forbindelse med at det i 2014 er 200 år siden Norge fikk sin Grunnlov, foreslås et innsamling/forskningsprosjekt om hvordan begivenhetene på Eidsvoll i 1814 ble mottatt av folk i Oppland, daværende Christians Amt. En tenker seg dette først og fremst **sett nedenfra**, hvordan vanlige folk oppfattet det som skjedde og hva slags betydning de tillot det at Norge nå fikk et konstitusjonelt styresett med basis i en Grunnlov. En arbeidshypotese er at **folk flest i samtiden var nokså likegyldig til begivenhetene og at mange ikke forsto hva dette egentlig innebar.**

Hva vet vi om dette fra før?

Vi vet at menighetene i amtets 18 prestegjeld vedtok såkalte **adresser** til prinsen Christian Fredrik til støtte for hans reisning mot Kieltraktaten fra januar 1814, hvor dansk kongen Fredrik 6. avsto Norge til kongen av Sverige. Vi har navnene på alle menn som underskrev disse adressene, de fleste 4. mars 1814 (i Fåberg, Gausdal, Gran, Jevnaker, Ringebu og Vang skjedde det alt 25. februar). For mange av dem kjennes deres status/yrker, slik at vi kan si noe om deres sosiale bakgrunn.

De som sto bak adressene valgte samtidig to representanter som skulle samles på garden Hund i Vardal 14. mars, for seg imellom velge representanter til Riksforsamlingen på Eidsvoll. Det dreier seg om i alt 37 **valgmenn** som møtte her. Også de kjennes ved navn og status/yrker. I alt dreide det seg om 19 gardbrukere (derav to som også var lensmenn), 8 prester, 3 sorenskrivere, 3 lensmenn, 1 amtmann, 1 fogd, 1 sakfører og 1 prokurator.

De valgte seg imellom sogneprest **Hans Jacob Stabel** (Søndre Aurdal), sorenskriver, senere amtmann **Lauritz Weideman** (Toten, Vardal og Biri) og gardbruker, proprietær og lensmann **Anders Lysgaard** (Svennes i Biri) til amtets representanter til Eidsvollforsamlingen som startet sin virksomhet 10. april.

Vi kjenner altså tre nivåer av mannlige aktører som var implisert i det som endte opp med representasjon på Eidsvoll. Nivå 1: De som sto bak adressen til Christian Fredrik, nivå 2: deres utsendinger til valgmannforsamlingen i Vardal, og nivå 3: Stabel, Weidemann og Lysgaard som møtte på Eidsvoll.

I tillegg kommer de som ble valgt fra Oplandske Infanteriregiment i et møte på i Sørum 25. februar: Oberst **Dietrich von Hegermann** og kommandersersjant og Dannebrogsmann **Paul Thorsen Harildstad** fra Qvamske Compagnie med major von Grüner og kommandersersjant Nordrum fra Ringeboeske Compagnie som varamenn.

Dessuten kjennes et forslag i 19 punkter sendt til Eidsvollforsamlingen underskrevet av 12 navngitt bønder fra Gudbrandsdalen datert 20. april 1814. Det var særlig rettet mot å begrense embetsmennenes innflytelse både politisk og økonomisk. Embetene til biskoper,

stiftsamtmenn, fogder og prokuratorer skulle legges ned, het det, prestene skulle utnevnes av bøndene som eide kirkene. Embetsmennene skulle kun ha fast lønn, ikke sportler, og de skulle ikke ha stemmerett dersom de ikke selv eide jord. Bøndene var dessuten imot at deres husmenn skulle arbeide for presten når han krevde det. Gudbrandsdalsbøndene var for religionsfrihet og "Tænke- og Skrive Frihed". Videre var de mot arvelig adel og for en riksbank som skulle "tilhøre Nationen". Verneplikten skulle gjelde for alle i alderen 20-25 år, ingen "stand" skulle slippe fri fra den.

Denne motstanden mot embetsmennene var radikal og foregrep bondepolitikken på Stortinget senere på 1800-tallet. Bøndene ser ut til å være fra Fåberg, Øyer og Ringeby. Bare et par av dem som Anders Bø og Engebret Nordrum fra Ringeby var også underskrivere av adressen til Christian Fredrik. Disse er foreløpig de som kjennes nærmest grasrota og som markerer front mot øvrigheten. De bekrefter ikke hypotesen om at folk i samtida var likesæle til det som skjedde på Eidsvoll.

Med disse 12 kjenner vi i alt ca. 300 mannspersoner i Oppland som på ulike nivåer var implisert i prosessen fram til og på Eidsvoll. Disse må det være mulig å finne noe mer ut om. Når det gjelder de som ble Eidsvollsmenn vet vi mye fra før. Når det gjelder embetsmennene som deltok på nivå 1. og 2. burde det heller ikke være vanskelig å finne fram biografisk stoff. Vanskeligere blir det med gardbrukerne, men den nominative folketellingen av 1801 og gards- og slektshistorie fra ulike bygder kan sikkert bidra med opplysninger.

På nivå 1 var i alt 290 personer implisert. På nivå 2. var det 37 personer, hovedsakelig de samme som tidligere hadde vært med på å vedta adressene. Noen av disse personene må ha etterlatt seg brev, dagboksnotiser og lignende. De ulike avdelingene i Opplandsarkivet bør kunne bidra til å spore opp slikt materiale. Også historielagene bør engasjeres. Hvordan tenkte disse personene om det de hadde vært med på? Hva finnes i arkivene og eventuelt rundt omkring om dette?

Finnes det stoff om hvordan husmannsfolk og andre i de lavere sosiale lagene mente om det som skjedde i 1814? Hva mente kvinnene? Hva mente ungguttene som ble utkalt til krigstjeneste mot svenskene i den korte krigen sommeren 1814 for å forsvare Eidsvollsgrunnloven? Har noen av soldatene etterlatt seg brev eller dagboksnotiser fra krigen? Vi vet at mange av soldatene var rasende på at deres ledere ga opp krigen så fort, men har vitnesbyrd om dette nedfelt seg i kildemateriale fra Oppland?

Det er Eidsvollsmennene vi først og fremst kjenner:

Sorenskriver Lauritz Weidemann (1775-1856) på Stensby på Toten var forfatter av ett av grunnlovskastene som ble lagt fra på Eidsvoll. Han betegnes som en svært aktiv selvstendighetsmann, men sterkt konservativ i konstitusjonelle spørsmål. Bl.a. holdt han fortsatt på eneveldet som styreform. Kongen skulle ha stor makt. Til gjengjeld ønsket han en vid stemmerett til en rådgivende forsamling. Weidemann ble senere amtmann (1821-51) og stortingsmann. Begravet i eget gravkapell på Stensby (nå Toten museum). Finnes noe arkiv etter ham?

Gardbruker, proprietær og lensmann Anders Lysgaard (1763-1835) betegnes som sterkt påvirket av Weidemanns grunnlovskast. Heller ikke han ønsket noe Storting, kun en rådgivende forsamling som ga råd til kongen. Også Lysgaard var svært aktiv på Eidsvoll.

Sogneprest Hans Jacob Stabel (1769-1836) var også selvstendighetsmann. Han ble senere prost og døde på Østre Toten prestegård. Gravlagt på kirkegården her.

Oberst Diederich Hegermann (1763-1835) var kommandør for Oplandske Infanteriregiment fra 1812. Opprinnelig var han født i Altona, men vokste opp i Fredrikshald hvor faren var offiser. Hegermann bodde ikke i Oppland, hans regiment omfattet mer enn Christians Amt. Han regnes med fordi mange av hans soldater kom fra amtet. Også Hegermann tilhørte selvstendighetspartiet. Under krigen sommeren 1814 ledet han en av de største styrkene under kampene mot svenskene og var blant offiserene som mente at krigen burde vært utkjempet med større kraft. I november 1814 ble han generalmajor og statsråd med ansvar for Armeedepartementet. Etter eget ønske fikk han avskjed i 1817.

Paul Thorsen Harildstad (1764-1843) fra Heidal i Gudbrandsdalen er en interessant person fordi han representerte ”underklassene” i det militære. Han var en ”glup” ungdom og ble rett etter konfirmasjonen omgangsskolelærer i Holla i fire år. I 1788 ble han sersjant. Alt da deltok han i krig. Fra 1807 var han kommandersersjant. I krigen mot svenskene 1808-09 ble han utnevnt til danebrogsmann for tapperhet under trefningen ved Toverud. Fra denne krigen er bevart hans opptegetninger (trykt i Verdens Gang nr. 320, 1901). På Eidsvoll var Harilstad selvstendighetsmann. Han deltok også i krigen på sommeren i 1814 med sitt regiment. I kampene ved Onstadsund skal han ha overtatt kommandoen for et kompani. Om han har skrevet også om dette er foreløpig ukjent. I 1815 gikk han ut av militæret og ble gardbruker i Nord-Fron. Gården Aamodt i Kvam her hadde han eid siden 1794. Han er begravet på kirkegården i Kvam.

Foreløpig litteratur:

Riksforsamlingens forhandlinger. 2den del. Adresser og fuldmagter (Kristiania 1914)

Norsk biografisk leksikon, både eldre og ny utgave.

Om Paul T. Harildstad, se Ivar Kleiven, I gamle Daga, s. 334-36.